

CAHİLİYEDE VE İSLAMİ DÖNEMLERDE ARAP ŞİİR SANATININ MÜCADELE/SİRÂ‘ İŞLEVSELLİĞİ ÜZERİNE

Nejdet GÜRKAN ^(*)

Öz

Cahiliyeden beri Arap şiiri kabilevi, dini, vb. pek çok mücadelede alanında Arap toplumunun en güçlü silahı olarak günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir. Kabile savaşlarında kılıç yanında hitabet ustası, şair vb. edebi becerisi yüksek şahsiyetlerin şiirleri etkili bir eleştiri gücü olarak kullanılmıştır. İslam da bu gücün simgesi olan Arap dilini şiirden daha etkili bir üslûba sahip Kur'an vasıtasıyla rakiplerine karşı kullanmıştır. Benzer bir şekilde, Hz. Peygamber müşriklerle mücadelesinde, Hassan b. Sabit gibi Müslüman şairleri savunma gücü olarak teşvik etmiştir. Hiciv ve nekâiz konulu şiirler bu sanatın keskin söz gücünü temsil eden türler olmuştur. İslam tarihinde de bu tür şiirler Arap edebiyatının önemli bir yekûnünü oluşturmaktadır. Kısaca şiir tarihte bugünkü medya gücüne benzer bir işleviyle toplumsal alanda etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Şiiri, Mücadele, Hiciv, Nekâiz, Şiir Savunması.

On the Struggle / Sirâ 'Functionality of Arab Poetry Architecture in Cahillia and Islamic Periods

Abstract

Since Cahiliyya, Arabic poetry, tribalism, religion, and so on has been able to maintain its presence as much as the most powerful weapon of the Arab community in many struggles. In tribal wars, swordsman, orator, poet and so on the poetry of high figures of literary skill has been used as an effective critique force. Islam has also used Arabic language the symbol of this power, against its competitors through the Qur'an, which has a more effective style. Similarly, Hz. Muhammad -in the struggle with the idolaters-, encouraged muslim poets Hassan b. Sabit as a defense force. Satirical and Nekaiz (poetry shot) poems, have become poetry types representing sharp power of speech. Such poems in Islamic history also constitute an important part of Arabic literature. In short, poetry has been influential on the social scene with a function similar to today's media power in history.

Keywords: Arab Poetry, Struggle, Satirical and Nekaiz (poetry shot), Defending poetry

^{*)} Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, (e-posta: nejdetgurkan@hotmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7244-9988>

1. Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerden birisi dil yeteneğidir. Dil vasıtasıyla elde edilen yararlar arasında, iletişim, bilgi aktarımı ve üretimi yanında pek çok edebi sanat ve ürün sayılabilir. Dilin dışı vurulan önemli özelliği olan söz becerileri bağlamında etkili edebi varlık şiir sanatı olmuştur. Bu sanat Arap edebiyat tarihinde ise Divanu'l-Arab adıyla şöret bulmuştur.

Cahiliye döneminin kültürel açıdan ayırt edici özelliği şüphesiz *şiir* sanatıdır.¹ Şiirin toplumda çok rağbet görmesine paralel olarak, şair de sevgi, saygı ve itibar sahibiydi. Şiirin toplumda bu kadar sevgi ve saygı görmesinin önemli sebeplerinden birisi, kabilesini temsilen medya gücü işlevi görmesi hatta yeri geldiğinde şiiri bir silah olarak kullanmasıdır. Bu bağlamda şair bazen tehdit, vaid, hicivde bulunur, bazen de intikam, teselli veya mufahara yoluyla muhatabı zora sokardı. Kısaca şair, bir kimseyi veya bir kabileyi methiyesiyle yüceltebiliyor ya da hicviyesiyle yerin dibine batırabiliyordu.

Örneğin, bir şair, Numan b. Münzir hakkında tehdit (vaid) yoluyla;

نعماً انك خائن خدع / يحفني ضميرك غير ما تُبدي

“Numan sen, hain ve aldatan bir adamsın. İçinde söylediklerinden farklı şeyler saklıyorsun” demektedir.² Yine, şiirin gücü bağlamında bir bayan şair babasının Hz. Peygamber tarafından öldürülmesi üzerine tavaf sırasında onun elbisesini tutar ve durumunu şiirle arz eder; bunun üzerine Rasulullah, “onun bu şiirini duymuş olsaydım öldürtmezdim” demiştir.³

Ancak şiirin bu konumu İslam'ın gelmesiyle biraz sarsılmıştır. Edebi açıdan başlı başına şiir ve nesir özelliği taşımayan Kur'ân Araçlara meydan okuyarak kendi tarzını ortaya koymuş, ayrıca o dönemin şairlerinden bir kısmına tavır koyarak eleştirilerde bulunmuş olmakla, -ayetlere getirilen yorum farklarıyla- İslam tarihinde şiir taraftarları ve aleyhtarları şeklinde tanımlanabilecek görüş sahiplerinin varlığına sebep olmuştur.

İslâm, şiire yönelik tavrını veya müdahalesini, en başta Kur'ân'daki bir sûreye "*şuarâ* (*şairler*)" ismini vermekle göstermiştir. Ayrıca, bazı sûrelerde de, şiir ve şairler hakkında bazı yargılarda bulunulmuş ve konu Hz. Peygamber'le irtibatlandırılmıştır. Bu müdahale-

1) Arap şiirinin seçkin şairleri arasında; İmru'l-Kays, Züheyr, Tarafe, 'Antere, 'Amr b. Kulsum, Lebîd ve Haris b. Hillize isimleri önde gelmektedir. Bu konuda Bkz. ez-Zevzenî, el-Huseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-sebi't-tvâl*, Beyrut, trs. s. 5-48; İbn 'Abdirabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, Kahire, 1956, V, 253, 254; Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-'arabiyye*, Beyrut, 1996, I, 98, 99; *Yedi Askı* (Çev. : Şerafettin Yaltkaya), İstanbul, 1985, s. 5 (çevirenin önsözü); Afif Abdurrahman, *eş-Şi'ru ve Eyyâmu'l-Arab*, Beyrut, 1984, s. 25; Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, 2.bs. , İstanbul, 2011.

2) Bu beyit ve benzerleri için bkz. Afif Abdurrahman, *eş-Şi'ru ve Eyyâmu'l-Arab*, Beyrut, 1984, s. 26 vd., 233.

3) İbn Hişam, Ebu Muhammed, *es-Sîre en-Nebeviyye*, Kahire, 1987, II, 386-387; İbn Reşik, *el-Umde*, thk. Muhammed Karkazan, I, 137-138.

nin Hz. Peygamber dönemi veya ilerdeki zaman dilimi içindeki tesirleri ise farklı mecralarda olmuştur. Kimi, şiire ılımlı ve olumlu bakarken, kimi de, onu câiz, haram veya helal gibi dinî hükümlerle değerlendirmiştir.⁴

Şiirle ilgili birçok âyet içinde,⁵ en olumsuz anlama gelebilecek olan şudur: "*Şairlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak iman edip iyi işler yapan, Allah'ı çok çok anıp, haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesnadır.*"⁶

Bu âyete dayanılarak şiire getirilen genel ve olumsuz eleştiriye karşın, bazı yorumcular, âyetin siyakı ve kendi bağlamının şiire karşı mutlak haram veya yasak içermediğini kabul ederler.⁷ Zira şeytanların tesiri sadece şairler üzerinde değil iftira ve günah düşkünü herkesi kapsamakta olup, şairlerden ise müminler, iyi iş yapanlar, Allah'ı çok ananlar ve haksızlığa uğradığında kendilerini savunanlar Kur'an'ın eleştirisinden istisna edilmiştir. Nitekim Medine döneminde Peygamberin de teşvikiyle Hassân b. Sabit, Abdullah b. Ravâha ve Ka'b b. Malik vd. şairler Hz. Peygamber ve İslam'ı savunma gayesiyle müşriklere karşı şiiri bir savunma aracı olarak kullanmışlardır.⁸

Arap şiirine bakış açısı menfi yönde olanların dayanakları arasında, Hz. Muhammed'in mücadelesinde kimi şairlere katı davrandığı veya hakkında olumsuz yargıda bulunduğu dair rivayetler yer almaktadır. Bir rivayette, İmru'u'l-Kays (ö. m. 540) anıldığı zaman, o; "*Bu adam Dünya'da anılan, ancak Ahiret'te unutulmuş biridir. Kıyamet günü elinde şairlerin sancağı olduğu halde, onları Cehennem'e götürür.*" demiştir.⁹ Yine, "*Sizden birinin içini, onu bozacak irin dolması, şiir dolmasından daha hayırlıdır.*"¹⁰ hadisi bağlamında şiire uğraşılması tenkit edilmiştir. Ancak, Hz. Âişe'nin bu hadiste, "*benim hicvedildiğim şiir*" kısmının eksik rivayet edilmiş olduğu kaydına dayanılarak, şiire mesafeli yaklaşımın izahında, şiire genel bir eleştiriden öte tenkidin sadece hiciv şiirleriyle sınırlı kaldığı kabul edilmiştir.¹¹

4) Geniş bilgi için bkz. el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, t. y. ,VI/ XII, 271; Aynı eser, VII/ XIII, 145; Abdülbâsit Bedr, *Mukaddime li nazariyyeti'l-edebi'l-İslâmî*, Cidde, 1985, s. 148.

5) Bkz. 21/*Enbiya*/5; 37/*Saffât*/36; 52/*Tur*/30; 36/*Yasin*/69.

6) 26/*Şuarâ*/224-227.

7) Nasr Hâmid Ebu Zeyd, "*İslam'ın Klasik Çağında Bir Şiir Savunması*", Çev.: Numan Konaklı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 47, Aralık 2014, s. 178-179.

8) İbn Reşik, *el-Umde*, thk. Muhammed Karkazan, Dımaşk, 1994, I, 91-92.

9) el-Kureşî, *Cemheretü eş'ari'l-arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Dımaşk, 1986, I, 186; el-İsfehânî, er-Rağîb, *Muhadarâtü'l-üdeba ve muhaverâtü'ş-şuarâ ve'l-buleğâ*, Beyrut, t. y. , I, 81.

10) Buharî, *es-Sahîh*, Edeb 92; Müslim, *es-Sahîh*, Şiir 7 (2257).

11) Bkz. ez-Zerkeşî, Bedruddin, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yöneltiltiği Eleştiriler* (Haz.: Bünyamin Erul), Ankara, 2000, s. 127, 128. Ayrıca bkz. Abdulkâhîr el-Curcânî, *Delâilü'l-i'câz fi'l-ilmî'l-meâni*, Talik: Reşid Rıza, Beyrut, 1994, s. 29-30.

Öte yandan, şiire karşı olumlu tavır geliştirilmesini sağlayan rivayetler arasında, "Açık sözde sihir/tesir ve şiirde hikmet de vardır." hadîsi¹² ve şair Lebîd'e ait "Allah'tan başka her şey boştur. Şüphesiz her nimet yok olacaktır." anlamındaki beytinin Peygamber tarafından "en doğru" ifadelerden kabul edildiğine dair hadîsi ile şair sahabelere verdiği destek ve onları müşrik şairlere karşı teşvik ettiğine dair haberler yer alır.¹³

Bu konuda şiirin yanında yer alarak şiir savunması yapanlar arasında, Abdülkâhîr el-Curcânî başta gelmektedir. *Delâilu'l-i'câz* isimli eserinin girişinde, şiir sanatına sadece sanat olmakla karşı çıkmamanın mantıksızlığından hareketle, inanç savunması bakımından söz, beyan ve şiir sanatının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Şiiri eleştirenlerin delillerini de ortaya koyarak kendi argümanlarıyla cevap veren el-Curcânî şiire karşı çıkanların, şiirde seviyesiz sözler, konuların eğlence içermesi ve cümlelerin kafiyeli olması gibi delillerini; şiirin nesre oranla daha az söz dağarcığı bulunması, her sözde olduğu gibi şiirin de güzeli ve çirkini olabileceği ve önemli olanın bu sanatı faydalı işlerde kullanmak gerektiği temelinde şiirin başta tefsirler olmak üzere pek çok kaynakta yararlanıldığını örneklemiştir. Şiirin, sadece düşmanla yapılan söz savaşında değil aynı zamanda dini alanda referans yapılması İslam ilim tarihi açısından önemli bir hadisedir. Bu bağlamda Kur'an'ın icazının ortaya konulması ve savunulmasında Klasik Arap şiirinden yararlanılmıştır. Dini temel kaynaklar güzel-çirkin, iyi-kötü demeden pek çok beyitle doludur. Kısaca, el-Curcânî'ye göre, şiir ve Nahiv Kur'an'ın temel özelliği olan Beyan ilminin iki temeli olduğundan şiir sanatı göz ardı edilemez.¹⁴

Genel kanaat, şiirle alakalı ayetler, bazı hadisler ve İmam Şafi gibi bir kısım ulemanın şiire mesafeli durmasına dayanarak şiire yasak getirme anlayışının sağlıklı bir yaklaşım olmadığı açıktır.¹⁵ Bu bağlamda, Hz. Peygamber başta olmak üzere sahabe ve ulemanın şiirden yararlanmış olması önem arz etmektedir.¹⁶ Nitekim Rasulullah; "Şiir (diğer) sözler gibidir. Güzeli diğerleri gibi güzel, çirkini de çirkindir."¹⁷ buyurmaktadır.

12) Buhârî, Edeb 90; Buhârî, *Edebü'l-müfred*, Kahire, trs. , s. 255, 256; el-Kureşî, *Cemheretü eş'ari'l-arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, I, 146.

13) Buhârî, Edeb 90; el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, t.y. , VII/XIII, 148; el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer, *Hızânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Hârûn, I-XIII, Mektebetü'l-hancı, Kahire, 1997, II, 255.

14) Abdülkâhîr el-Curcânî, *Delailu'l-icâz fi ilmi'l-meâni*, s. 24, 37.

15) Geniş bilgi için bkz. Abdülkâhîr el-Curcânî, *Delailu'l-icâz fi ilmi'l-meâni*, s. 26-37; Nasr Hâmid Ebu Zeyd, "İslam'ın Klasik Çağında Bir Şiir Savunması", Çev.: Numan Konaklı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 47, Aralık 2014, s. 177-192.

16) Geniş bilgi için bkz. Abdülkâhîr el-Curcânî, *Delailu'l-i'câz fi ilmi'l-meâni*, s. 26-37; Nasr Hâmid Ebu Zeyd, "İslam'ın Klasik Çağında Bir Şiir Savunması", Çev.: Numan Konaklı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 47, Aralık 2014, s. 187-190.

17) Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 256; İbn Reşîk, Ebû Ali el-Hasen, *el-Umde fi mehâsini's-şi'r ve âdâbihi*, Dumaşk 1994, I, 85; el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîli'l-İlbâs*, Beyrut, 1351, II, 10.

Bir söz sanatı olan şiirin dille bağlantısı göz önüne alındığında, dilin muhataplar üzerindeki gücü önemli hale gelmektedir. Bu konuda Abdulkahir el-Cürçânî, *Esrâru'l-belâga* isimli eserinin girişinde, “Bil ki, bilgileri yerli yerine koyan, onların derecelerini açıklayan, suretlerini gösteren, farklı farklı meyvelerini toplayan, sırlarını gösteren, gizli kalmış taraflarını açığa çıkaran şey ancak sözdür. Allah insanı diğer canlılardan onunla ayırmış, büyük imtihanı söz yoluyla hatırlatmış...” tespitini ‘Rahman Kur’ân’ı öğretti, insanı yarattı, ona beyanı öğretti.’¹⁸ ayetiyle desteklemiş ve “Söz olmasaydı... İmanla küfür, iyilikle kötülük ayırt edilemez, övgüyle yergi süslü sözle çirkin söz arasındaki fark ortaya çıkmazdı.”¹⁹ ibaresiyle sözün dini ve ahlaki alandaki işlevine de atıf yapmaktadır.

İbn Haldun (ö. 808/1406), Arapların, din konularıyla daha çok meşgul olmaları, ayrıca Kur’ân’ın üslûbundan etkilenmeleri nedeniyle ilk dönemlerde şiirden uzaklaştıkları, neredeyse şiirsiz bir toplum oldukları görüşünü şöyle ifade etmektedir: “Onlar, bir zaman nazım ve nesirden uzak durdular. Sonra, bu durum yerleşip sükûnet buldu ve dinin yüceliğine alıştılar. Şiirin haram ve helal olması konusunda bir vahiy de gelmedi. Hz. Peygamber şiir dinledi, şiire mükâfat verdi. Bunun üzerine de onlar eski hallerine döndüler.”²⁰ Neticede, İslam sonrası, gerek dini kaygılarla şiire karşı bir bakış açısının gelişmesi gerekse yeni sosyal şartlar gereği ilk dönem İslam toplumunda şiirin rolü veya tesiri eskiye nispeten azalmıştır, görüşü belirgin hale gelmektedir.

Tarihi süreç içinde, Müslüman coğrafyada yaşanan siyasi olaylar veya toplumsal mücadeleler ya da dini savaşlar bağlamında şiirin rolüne dair çok geniş bir birikimden söz edilebilir. Örneğin, Endülüs İslam tarihinin acı olayları, Osmanlı tarihiyle ilgili savaşlar, Libya savaşı ve Filistin davası etrafındaki mücadele Arapça şiirlere konu olmuştur.

Ebu’l-Beka er-Rindî (ö. 684/1285) ve Ahmed Şevki (1868-1932) Endülüs’e mersiye şiirleriyle Müslüman toplumun Endülüs’te yaşadığı acıları dile getirmişlerdir.

er-Rindî mersiyesinde;

كم يستغيث بنا المستضعفون وهم قتلى وأسرى فما يهتّر إنسان/ لماذا التقاتع في الإسلام
بينكم وأنتم يا عباد الله إخوانُ

“Nice müstadaflar (acizler/muhtaçlar) esir düşmüş ve öldürülmüş halde bizden yardım umar. Hiçbir insan yerinden kıvıldamaz. Nedendir, aranızdaki İslam davası parçalanmışlığı? Sizler –Ey Allah’ın kulları- kardeşsiniz.” sözleriyle feryad eder.²¹

18) 55/Rahman/1-3.

19) Abdulkâhir el-Cürçânî, *Esrâru'l-belâga*, thk. Muhammed el-İskenderâni ve D. M. Mesud, Beyrut, 2005, s. 9.

20) İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1993, s. 500.

21) Bu şiirin incelemesi için bkz. Cığam Leyla, “Risâu'l-mudun beyne sukûti'l-Endelüs ve Ahdâsi's-sülesâi'l-esved -Dirâse Cemâliyye-”, *Mecelletu Külliyyeti'l-âdâb ve'l-ulûmi'l-insâniyye ve'l-ictimâiyye*, y.y. , 2009, S. 4.

Osmanlı hakkında ise, Ahmed Şevki bir kasidesinde Halife Abdülhamid’i överken;²²

بِسِيفِكَ يعلو الحق والحق أغلبُ / ويُنصر دينُ الله أيا ن تَضْرِبُ

“Hakk, senin kılıcınla yükselir, hak en üstündür. Allah’ın dinine yardım edilir, sen nereye ayak vursan” demektedir.

Libya İşgaline dair; Süleyman Başa el-Baruni (1870-1940), Osmanlı Sultanı Abdülhamid’i öven şiirleri yanı sıra, vatan savunmasına ait beyitleriyle tanınmaktadır. Örneğin,

“Selama durmalı İtalyan veletlerden temizlemek için vatani”²³ mısrası ona aittir. Yine, vatan Şairi Ahmed Refik el-Mehdevî (1898-1961) vd. çok sayıda şaire ait şiirler vatan sevgisi bağlamında düşmana karşı şiirin imkânlarından yararlanıldığına şahittir.

Filistin konusunda, İbrahim Doğan (Filistinli:1905-1941), Abdurrahim Mahmud (Filistinli: 1913-1948), Semih Kasım 1939-2014), Ömer Ebu Rişe (Suriyeli, 1910-1990)²⁴ ve Ebu Selma Abdulkarim (Hayfa, İsrail: 1909-1980) Yahudi tehlikesine karşı cihadı teşvik eden, kahramanlık kasideleri inşad etmişlerdir. Ebu Selma, “Ey Filistin”, “Cîlu’s-se’r” isimli kasideleriyle ün salmıştır.²⁵

Abdurrahim Mahmud 1935 yılında, Suud Kralının Kudüs ziyaretini şöyle eleştirmektedir:

المسجد الأقصى أجتت تزوره / أم جنته قبل الضياع تودعه

“Mescid-i aksa’yı ziyarete mi geldin, yoksa elden gitmeden önce vedaya mı?”²⁶

Ömer Ebu Rişe, Suriye’nin işgal, gasb vb. durumlardaki halini tasvir ederken, “Ya Arus el-Mecd” başlıklı şiirinde Suriye’nin en başta farklı dini değerleri olan toprak olmasına da atıf yaparak onu savunmayı, adına savaşmayı ve mücadele etmeyi gelin gibi namus ve şerefle muhafaza edilmesi gerektiğine inanmaktadır.

Şair bir beytinde;

لا يموت الحق مهما لطمت / عارضيه قبضة المعتصب

“İşgalcinin kabzası her ne kadar yanaklarına vursa da hak ölmez.” sözleriyle hakka olan inancını vurgulamaktadır.

22) Ahmed Şevki, *eş-Şevkiyyât*, Beyrut 1988, I, 42.

23) Ceviz, Nureddin, *Modern Libya Edebiyatı*, Ankara, 2005, s. 80-94.

24) Ahmed Ziyad Muhibbek Ebu Rişe hakkında yazdığı sayfada, örneklerle onun Suriye bağımsızlığı, Filistin davası, yabancı işgalcilerin yaptıklarına dair şiir eleştirileri yapmaktadır. Bkz.<http://www.alqudsana.org/index.php?action=article&id=3791> (22.11.2017).

25) Salih Ebu Asba, *el-Hareketu’ş-şi’riyye fi Filistin el-Muhtelle*, Beyrut, 1979, s. 17-26.

26) <https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=710447>(22.11.2017); <https://ar.wikisource.org/wiki> (22.11.2017)

2. Çatışma ve Mücadeleye Yönelik Arap Şiir Temaları/ Konuları:

Arap kültüründe, başta asabiyet nedeniyle, kabileyi temsil, neslele övünme ve şeref gibi kavramlar, siyasi ve dini sebepler, kişisel tavırlar ve sosyal olaylar şiirin muhtevasını ve tarzını etkilemiş, etkili bir söz sanatı olarak şiir bir rekabet kurumu olarak şekillenmiştir. Örneğin, Hassân b. Sabit ve İbn ez-Zibara arasındaki atışma geleneği, Emeviler döneminde, Farazdak, Cerir ve el-Ahtal arasında zirveye ulaşmış, ilk önce kabile asabiyeti, İslami dönemde akide savunması ve nihayet Emevilerle beraber kabile ve siyaset temelli atışmalarla devam etmiştir. Ancak genel kanaate göre, Mekke'nin fethiyle beraber, Müşriklerle yapılan söz savaşlarının keskinliği azalmış, Cahiliye geleneğini el-Hutay'a gibi pek az şair sürdürmüştür.²⁷

Eski Arap şiirinde yer alan fahr (övünme), hamase, tahriz (kışkırtma), vaîd (tehdid), vâsf, medh, mersiye, hiciv ve nekâiz (atışma) türleri şiirin sanat olmaktan öte; bugünkü deyimle medya işlevi görmek, savaş vb. ortamlarda muhataba yönelik baskı aracı olmak gibi roller anlamına gelmektedir. Ayrıca İslam'ın etkisiyle şiir konuları arasında, kahramanlık, Hicret, beyat(lidere bağlılık), nifak, cihat, gazveler, dini propaganda benzeri temalar eklenmiştir. Yine şairler savaş tasvirleri yaparak, şiirin sözsel gücünü bir mücadele aracı haline getirmişlerdir. Örneğin, el-Mütenebbi'nin Hamdaniler hanedanından Seyfu'd-devle el-Hemedânî'yi Rumlarla yaptığı savaşta kahramanlık tasviri bu konuda zirve kabul edilmektedir.²⁸

Bazı kitaplar ise, şiirin İslam savunmasındaki yerine işaret eden konu başlıkları atmıştır. Mesela, Ebu Hatim er-Razi *Kitabu'z-ziyne* adlı eserinde "ed-Difâ' bi's-şî'r an havzati'l-İslâm" başlığı altında şairlerin müşriklere karşı Peygamberi savunmasını anlatmaktadır.²⁹ Yine bazı kaynaklar, Ensar ve Mekke şairlerinin dil savaşlarını konu edinmiştir. Yine sîret, megazi ve İslam tarihi kaynakları bu tür şiir örnekleriyle doludur.

Mücadele alanında şiirin farklı türlerinden yararlanılmakla beraber; burada Arap şiirinin en yaygın türlerinden hiciv ve nekâiz geleneği örneklendirme yoluyla ve öncelikle ele alınacaktır. Diğer türlerden bazıları kısaca örneklendirilecektir.

2.1. Hiciv:

Arap şiirinin temel konularından birisi olan "hiciv", methiye/övgüye ve övünmeye layık vefa, cömertlik, doğruluk gibi sıfatlara karşılık gelen vefasızlık, cimrilik, yalancılık benzeri özelliklerle muhataba küçük düşürmek veya aşağılama sanatıdır.³⁰ Bu tarz şiirlerle sosyal hayatta özellikle muhatabın şeref ve namusu hedef alınır. Türkçede yergi adıyla bilinen hiciv, Hz. Peygamber döneminde de varlığını sürdürmüştür. Daha önce kabileler

27) Şevki Dayf, *eş-Şî'ru ve'l-gıma*, Mısır trs. 3. Bs., s. 71; Kemal Ceburi, *Şî'ru's-sırâ' beyne'l-İslâm ve husûmihi fî asri'n-nübüvve*, Daru'l-menahic, Ürdün, 1999, s. 17-18.

28) Mahmud Hüseyin İbn Abdırabbih, *el-Harb fi şî'ri'l-Mütenebbî*, I, Cidde, 1979, s. 45.vd.

29) Bkz. Ebu Hâtım er-Râzî, *ez-Ziyne fi'l-Kelimât el-İslamiyye el-Arabiyye*, San'a, 2010, s. 111 vd.

30) Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-şî'r*, Kahire, 1978, s. 92; Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, s. 75; Siracuddin Muhammed, *el-Hicâ fi's-şî'ri'l-Arabî*, Daru'r-ratibi'l-camiyye, y.y. , trs., s. 6.

arası mücadele ve çekişmelerin bir silahı olan bu tür şiirler, İslâm'ın ortaya çıkışıyla yeni bir alana kaymıştır. Araplar için dini, ticari, siyasi ve kültürel merkez sayılan Mekke ve diğer şehirlerdeki panayirlarda şairlerin gücü ve söylemi belirleyici olduğundan İslam davetine karşı gelen şairlerin İslam aleyhtarlığı veya taraftarlığı dini mücadelede etkili olmuştur, denilebilir. Nitekim Hz. Peygamber, “Allah’ım Amr b. el-Âs beni yerdî. O biliyor ki ben şair değilim. Ey Allah’ım onu yer ve lanet et bana yaptığın hiciv sayısınca”³¹ ifadesiyle hicvin ne kadar önemli olduğunun şuurundadır.

Müslümanların Medine’ye hicreti sonrası Mekkeliler ile aralarındaki mücadelede şiir önemli bir medya silahı olmuştur. Silahlı harp meydanı yanında, İslâm ve karşıtlarının savaştığı farklı bir alan olan yergi, atışma vb. sözle saldırı mücadelesinde taraflardan biri Müslümanlar, diğeri müşrikler ve inananmayanlar idi. Dönemin Müslüman hicivcileri arasında Hassân b. Sabit, Ka’b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravâha önde gelen şairlerdir.³² O, Hassan’ı yanına çağırıp Hz. Ebu Bekr’den Kureyş’in kusurlarını öğrenerek hiciv yapmasını istemiştir.³³ Ancak Kureyş’in kabile olarak hicvedilmesi halinde Hz. Peygamber de dâhil olacağından onu dışarıda tutacak bir metot arandığında, Hassân; “Seni hamurdan kıl çeker gibi onlardan ayıracağım...”³⁴ sözüyle durumu kurtardı. Yine Hassan’a; “Söyle, Ruhü’l-Kuds seninle beraber”³⁵ dediği aktarılır. Hassân b. Sabit, Peygamber’in amcası oğlu ve sütkardeşi Ebû Süfyan b. el-Hâris’e verdiği cevabî şiirinde; Peygamber’e hicvedildiğini ve bu hicve karşılık vermenin Allah katında ecri olacağı için hiciv şiiri söylediğini ifade etmiştir.³⁶ Bir başka beyitte ise şair; “*Her gün bize Kureyş’ten sövgü, savaş ve yergi var.*”³⁷ diyerek bu dönemde de yerginin devam ettiğine işaret etmiş olsa da, bahsedilen bu hicivlere dair örneklere rastlamak zordur.

Bu hicivlerin kişileri incitici ve şahsiyetleri yaralayan bir boyutta olması ise hoş karşılanmamıştır. Diğer bir ifadeyle bu tür şiirlerde edebe riayet edilmesi ve ahlâkî kaygılar taşınması da söz konusu olmuştur. Özellikle, İslâmî şahsiyetler hakkında veya İslâmî konularla ilgili ağır ifadelerle karşı çıkmıştır. Meselâ, Hz. Peygamber, “*İntikamınızı alın, fakat daima doğru söyleyin ve bu işe anne ve babaları karıştırmayın.*” demiştir.³⁸

31) Ebu Hâtîm er-Râzî, *ez-Ziyânet fi'l-Kelimât el-İslamiyye el-Arabiyye*, s. 122; Sami Mekki, *el-İslâm ve’s-Şi’r*, Kuveyt, 1983, s. 67.

32) el-İsfehânî, Ebu'l-Ferec, *el-Egânî*, I-XXVII, Dârü'l-fikr, Beyrut, 1995, IV, 144.

33) İbn Reşîk, *el-Umde*, I, 92; Sami Mekki, *el-İslam ve’s-Şi’r*, s. 68.

34) el-Hakim en-Neysaburi, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, Daru’l-marife, Beyrut, trs. III, 488.

35) Buhari, Edeb 91; Ebu Davud, *Sünen*, Edeb 95 (5015); el-Cumahi, İbn Sellam, *Tabakâtu fuhuli’s-Şu’ara*, Kahire, trs. , I, 217; Abdulkâhir el-Cürcanî, *Delailu’l-icâz fi ilmi’l-meâni*, s. 30.

36) Hassân b. Sabit, *Divan*, Beyrut, 1992, s. 17. Beyit şöyledir:

هجوت محمدًا فأجبتُ عنه / وعند الله في ذلك الجزاءُ

37) Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 16-18. Beyit şöyledir:

لنا في كلِّ يومٍ من معدٍّ / سبائبٌ أو قتالٌ أو هجاءٌ

38) el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur’ân*, VII/ XIII, 153; Sancak, *Hz.Peygamber Devrinde Şiir*, s. 87.

Öte yandan, bazı kaynaklarda, “*Kim İslam’da hiciv yaparsa dilini koparınız.*” anlamında bir hadis bulunmaktadır.³⁹ Hicivle ilgili olarak, Hz. Âişe’den gelen bir hadîste, “*İnsanlar içinde en büyük suçlu bütün bir kabileyi hicveden şair ile babasını inkâr edenidir.*”⁴⁰ denilmesi yanında, bazı şairlerin hicivleri nedeniyle hapse atılması veya lanetlenmesi⁴¹ gibi rivayetlere bağlı olarak insanları yaralayan hiciv şiirinin makbul görülmediği anlaşılmaktadır.

Bir hadiste geçtiğine göre; Hz. Peygamber Ahzâb günü (savaş): Müminlerin namuslarını kim koruyacak? diye sordu. Ka’b dedi ki. Ben ya Resulallah, Peygamber; sen iyi şiir söylersin, dedi. Bunun üzerine Hassân b. Sabit; ben yâ Resulallah deyince; evet onları yer, sana Ruhü'l-Kuds yardım edecektir.”denilmektedir.⁴² Bir başka rivayete göre ise, “*Senin şiirin onlara oktan daha tesirlidir*”⁴³ denilmektedir.

Kaynaklarda, Resûlullah’ı hicveden üç şairin isimleri verilmekte, fakat şiirlerine yer verilmemektedir. Bunlar Abdullah b. ez-Zeba’râ, Ebû Süfyan b. el-Hâris ve ‘Amr b. el-Âsî’dir.⁴⁴ Bu şairlerden Abdullah b. ez-Zeba’râ, Peygamber’in öldürtmek istediği ve hatta Şuarâ suresindeki şairleri yeren âyetin haklarında indiği söylenen üç kişiden birisidir.⁴⁵ Yine Hz. Muhammed’in Ka’b b. el-Eşref için, “*O bizi şiirle hicvetti*” dediği rivayet edilir.⁴⁶

Hz. Peygamber, şiirin Araplar nezdindeki gücünü bildiğinden müşrik veya diğer dinlerden İslam’a saldıran şairlere karşı sert bir tutum takınmış ve bazılarını öldürtmüştür. Bunlar arasında Hubeyle b. Ebî Vehb, Ebu Ifk, Abdullah b. Hatal el-Kureşî, Makîs b. Sababe el-Kinânî Ebû Azze el-Cumahî bulunmaktadır. Hatta Ebû Azze ilk defasında affedilir tekrar aynı şekilde şiirle saldırmaya devam edince, Peygamber Seni Allah affetsin

39) İbn Reşîk, *el-Umde*, II, 845; el-Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Buğyetü'r-râid fi tahkiki mecma'iz-zevâid ve menbai'l-fevâid* (Tahkik: A. Muhammed Derviş), Dârü'l-fikr, Beyrut, 1994, XIII, 227. Hadîs metni şöyledir: [عن أبي أمامة عن النبي قال: من أحدث هجاء في الإسلام فاقطعوا لسانه]

40) Bkz. Buharî, *Edebü'l-müfred*, s. 256. [إن أعظم الناس جرماً إنسان شاعر يهجو القبيلة من أسرها ورجل تنفى من أبيه]

41) el-Bağdâdî, *Hızânetü'l-edeb*, III, 207 - 209.

42) el-Hakim en-Neysaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, III, 489; İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-ferid*, Kahire, 1956, VI, 154.

43) İbn Reşîk, *el-Umde*, I, 31; Sami Mekki, *el-İslam ve's-Şir*, s. 50.

44) Bkz. el-İsfehânî, *el-Eğânî*, IV, 144; Şevki Dayf, *eş-Şiru ve'l-gına fi'l-Medine ve Mekke*, Mısır trs. 3. baskı, s. 70-71; Kemal Ceburi, *Şi'ru's-sıra beyne'l-İslam ve husumihî fi asri'n-nübüvve*, s. 66-68.

45) el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır 1952, XIII, 152; Ebû Hâtim er-Râzî, *ez-Ziyinet fi'l-Kelimât el-İslamiyye el-Arabiyye*, s.112.

46) Yahudi şair Ka’b b. el-Eşref’in Bedir ölümlerine ağıt yakması ve Müslümanlara hicvettiğinden dolayı Peygamber’in emriyle öldürüldüğü anlatılmaktadır. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 12-18; el-Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ*, I, 282; el-İsfehânî, *el-Eğânî*, XXII, 137.

deyip; “Mümin bir delikten iki defa ısırılmaz.”⁴⁷ hadisini irad etmiştir.⁴⁸ Ancak o, Ka‘b b. Zühayr gibi tevbe edenlere müsamaha gösterip affetmiştir. Ka‘b itizar (özür) şiirinde Peygambere, “Beni ispiyoncuların sözleriyle muaheze etme, ben suçlu değilim, hakkımda dedikodu çok da olsa” anlamındaki beytiyle af dilemektedir.⁴⁹

Hz. Muhammed’in müşriklere karşı verdiği dini mücadelede şairlerin tutumu yeni dine bakış açılarına göre şekillenmiş, Müslüman olmayanların onu yerdikleri haberleri tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Müslüman olanlar ise şiir kabiliyetlerini İslam peygamberini savunmada kullanmışlardır. Örneğin, Peygamber’i savunma amaçlı atışma şiirinde şair el-‘ Abbas b. Mirdâs; “*İnsanların meziyetleri ortaya döküldüğünde, Ey binitlere binenlerin ve toprakta yürüyenlerin en iyisi!*”⁵⁰ hitabıyla Hz. Muhammed’i övmektedir. Abdullah b. Ravâha ise, Peygamber’in yaptığı Ka‘be ziyareti sırasında onun ahlakını ve iyiliğini bir beyitte şöyle övmektedir:

“*Ey İnkârcılar! Yolunu açın. Açın ki bütün iyilik Allah’ın elçisindedir.*”⁵¹

2.2. Araplarda Atışma/Nekaiz Geleneği:

Nekaiz⁵² (atışma) geleneğinin Cahiliyeden beri süregeldiği görüşüne göre,⁵³ bir kabile şairi karşı/düşman kabile ve şairinin delillerini, şiirde kastettikleri anlamları çürütür, karşı tarafın iddialarını yalanlar, ithamlarını reddeder, her bir özelliğe karşı daha güçlü anlamlarla, övgülerle cevap vererek karşılıklı atışma ortamını oluşturmuş olur. Yani şair, keskin

47) Buhârî, Edeb 83; Müslim, Zühd 63.

48) el-Câhız, Amr b. Bahr, *el-Beyân ve’t-Tebyîn*, Kahire, 1985, II, 16; el-Meydânî, Ahmed b. İbrahim, *Mecmau’l-emsâl*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl, Kahire trs. , III, 157; Sami Mekki, *el-İslam ve’s-Şir*, s. 72; Ebû Hâtim er-Râzî, *ez-Ziyet fi’l-Kelimât el-İslamiyye el-Arabiyye*, s. 112.

49) لا تأخذني بأقوال الوشاة ولم / أذنب ولو كثرت في الأقاويل

50) İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, II/ IV, 342.

سباب أو قتال أو هجاء / فوق التراب اذا تعد الأنفس

51) el-Cumahi, *Tabakâtu fuhuli’s-suara*, I, 223; Gürkan, Nejdî, “*Muhadram Şairlere Göre Hz. Muhammed*”, *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2003, C. 6, S. 16, s. 12.

حلوا بني الكفار عن سبيله / (حلوا فكل الخير في رسوله)

Bu beyit farklı lafız ve anlamlarla rivayet edilmiştir. Karşılaştırma için bkz. et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen* (el-Kütübî’s-sitte ve şurühîhâ, İstanbul, 1992 içinde), Edeb 70; en-Nesâî, Ebû Abdîrrahman, *Sünen* (el-Kütübî’s-sitte ve şurühîhâ, İstanbul, 1992 içinde), Menâsik, 109, 121; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II/ IV, 228, 229.

52) Arap dilinde, nekâiz; bozmak, yıkmak geçersiz kılmak anlamına gelen نقض kökünden türemiş çoğul isimdir. Şiirde, bir şairin diğer şairin söylediğinin aksine veya kendi söylediğinin tersine ifade ortaya koymasıdır. Bkz. İbn Manzur, Cemaluddin, *Lisanu’l-Arab*, Daru’l-mearif, Mısır, trs. , VI, 4524.

53) Ahmed eş-Şayib, *Tarihu’n-nekâiz fi’s-şi’ri’l-arabi*, 2.bs. , Kahire, 1954, s. 2.

sözler, mantıklı ifadelerle kendini ve kabilesini savunurken karşı tarafı yerin dibine batıracak ağır sözler söylemek zorundadır.⁵⁴

Hız. Peygamber döneminde Hassan b. Sabit ve Temim Oğulları heyetinin temsilcisi Zibirkan b. Bedr arasındaki atışma örneği gibi,⁵⁵ bu gelenek İslami-Emevi dönemlerinde Farzadık, Cerir ve el-Ahtal ile zirveye tırmanmıştır. Farzadık ile Cerir arasındaki edebi mücadelede Farzadık ağır sözlerle ve Cahiliye üslûbuyla dikkati çeker. Özellikle Emevi siyasetinin en önemli destekçisi el-Ahtal eski Arap geleneği tarzına sahip şiirleriyle Emevileri överken Ensarı hicveder. O, hilafeti ve saltanatı Emevilere layık görür.⁵⁶ Cerir ile atışmalarında Cerir alaycı tarzıyla ona karşılık verir. Nekaiz şiiri örneklerinden birinde el-Ahtal Ensarı yererken Kureyş'i şöyle över:⁵⁷

ذهبت قريش بالسماحة والندی / واللؤم تحت عمائم الأنصار

فذرُوا المعالي لستم من أهلها / وخذوا مساحيكم بني النجار

“Kureyş cömertlik ve hayırla anılırken, cimrilik ise Ensar’ın kaftanı altında, Bırakın yüksek değerleri! Siz onlara layık değilsiniz. Ey Neccar oğulları, siz kazmalarımıza yapışın”

Cerir ise Farzadık’ı şöyle hicveder:⁵⁹

لقد ولدت أم الفرزدق فاسقا / وجاءت بوزواٍ قصير القوائم

“Muhakkak, Farzadık’ın annesi bir fasık doğurmuş, kısa bacaklı bir kuş/kaz getirmiş.”

Emevi-Abbasi dönemlerinin karşıtlığına dayalı eleştiriler de dikkat çekmiştir. Bu dönemdeki siyaset, asabiyet ve mezhepçilik yaklaşımı; Müslüman toplumda Arapçılık ve Şuubiye ve Mevali çekişmesi gibi ayrışmalara vesile olmuştur. Örneğin İranlı şair İsmail b. Yesar;

اذ نري بناتنا وتدسو / ن سفاها بناتكم في التراب

54) Nuri Hammudî el-Kaysî, *Dirasât fi's-şî'ri'l-câhilî*, neşr. Camiatu Bağdat, trs. s. 124-126; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 75.

55) İbn Hişam, *es-Sîretu'n-nebevîyye*, IV, 206-207.

56) Raci el-Esmer, *Şerhu Divan-i el-Ahtal*, Beyrut, 1992, s. 174-175; Nakâiz ve örnekler için bkz. Hannâ el-Fâhûri, *el-Câmi fî Tarihi'l-edebî'l-'arabî (el-Edebu'l-kadim)*, Beyrut, 1986, I, 465-499; Ahmed eş-Şayib, *Tarihu'n-nekâiz fi's-şî'ri'l-'arabî*, 2.bs. , Kahire, 1954.

57) el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli's-şuarâ*, I, 463. Bu beyitler divanında yer almamaktadır.

58) Bazı kaynaklarda “ بالملكوم والعلی ” şeklinde yer almaktadır.

59) İlia el-Havi, *Şerhu Divan-ı Cerir*, 2.bs. , y.y. , 1983/1995, s. 665.

“Biz kızlarımızı terbiye/egitim ederken; sizler hak tanımazlıkla kızlarımızı toprağa gizliyordunuz (gömiyordunuz)” beytiyle Cahiliye-Arap âdeti üzerinden Arapları eleştirmektedir.⁶⁰

2.3. Diğer Türler:

Ağırlıklı olarak hiciv ve nekaiz gibi şiir türleri ferdi veya toplumsal mücadelede başat örnekler olmakla beraber; fahr ve övgü türlerinin de bu mücadeleye katkısı göz ardı edilemez. Nitekim Peygamber Methiyeleri de diğer din mensuplarına karşı savunma aracı olmuştur. Cahiliyede Ebu Talib’in Hz. Muhammed için söylediklerinden⁶¹ itibaren gelen bir gelenek içinde İslami dönemde Ka‘b. b. Züheyr’e ait Bânet Suâd, el-Bûsırî’ye ait Kaside-i Bürde gibi meşhur nat ve kasideler buna tipik örneklerdir.

Ka‘b b. Züheyr lâmiyyesinde;⁶²

إِنَّ الرِّسُولَ لَنُورٍ يُسْتَضَاءُ بِهِ / مُهَيَّئِدٌ مِنْ سَيْوْفِ الْهِنْدِ مَسْلُوكٌ

“Muhakkak Rasul kendisiyle aydınlanan bir nurdur. O, kınından çıkarılmış kaliteli Hint kılıcına benzer.” beytinde övgü yanında Hz. Peygamberin savaş gücünü de düşmana karşı temsil etmek istediği anlaşılmaktadır.

el-Bûsırî, mimiyeye revili kasidenin 38. beytinde;⁶³

فَاقَ النَّبِيِّينَ فِي خَلْقٍ وَفِي خَلْقٍ / وَلَمْ يَدَانُوهُ فِي عِلْمٍ وَلَا كَرَمٍ

“O, ahlak ve yaratılıştaki peygamberlerden üsttedir. Onlar, O’na ilim ve keremde yaklaşılamadılar.” sözleriyle Hz. Muhammed’in üstünlüğüne vurgu yapmaktadır.

Sonuç

Arap şiiri Cahiliye toplumundaki kabile çekişmelerinde özellikle hiciv, nekâiz ve övgü türleriyle önemli bir rol üstlenmiştir. İslam vahyinin inmesinden sonra, Müşrikler ve Hz. Peygamber arasında cereyan eden olumsuz olaylar veya siyasi-dini mücadele esnasında kimi şairler Hz. Peygamberin yanında yer almış kimisi de ona karşı düşmanca tavır almıştır. Her iki grup şair şiirin gücünü kullanarak bu mücadeleye katılmıştır. Ancak

60) İsfahâni, *el-Egani*, IV, 288; Siracuddin Muhammed, *el-Hicâ fi’ş-şî’ri’l-Arabi*, Daru’r-ratibi’l-camiyye, trs. s. 42.

61) el-Cumâhî, *Tabakâtu fihuli’ş-şuarâ*, I, 244; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-nihaye*, III/ VI, 46. Amcası Ebu Talib, Hz. Muhammed’i yetimlerin sığınağı, dulları koruyan ve bulutların yağmurlanmasına sebep gibi sıfatlarla övmektedir.

وَأَبْيَضُ يُسْتَسْقَى الْعَمَامُ بَوَجْهِهِ / رَبِيعُ الْيَتَامَى عَصْمَةٌ لِلْأَرَامِلِ

62) Ka‘b b. Züheyr, *Divan*, Takdim: Hana Nasr el-Hitti, Beyrut, 1994, s. 40.

63) Gürkan, *Mehmed Fevzi Efendi Fethu’l-Verde Şerhu’l-Bürde*, Arapça Kısmı, s. 10.

Kur'an'ın edebi gücü karşısında şiirin acziyeti vb. sebeplerle Mekke dönemi ve Raşit halifeler döneminde şiir eski işlevini tam yapabilmiş değildir.

İslam sonrası, dini kaygılar yanında cihad vb. daha önemli işler nedeniyle şiirin bizatihi kendisi tartışmaya açılmıştır. Bu nedenle, şiirin toplumsal alandaki işlevselliği azalmış, edebi açıdan biraz gerileme yaşadığı yaygın kanaat olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak zamanla şartların değişmesi sonucu şiir özellikle Emeviler döneminde yeniden güç kazanmıştır. Çeşitlenen siyasi, mezhebi, kabilevi ve dini bakış açılarına göre mücadele aracı olmaya devam etmiştir.

Etkin bir sanat olarak hiciv sanatı yanında Cahiliyede başladığı kabul edilen atışma geleneği (Nekâiz), İslam sonrası da devam ederek şiirin keskin söz gücünü ve etkisini temsil etmiştir.

Kaynakça

Kur'an-ı Kerîm.

Abdulkâhir el-Curcânî, *Esrâru'l-belâga*, thk. Muhammed el-İskenderâni ve D. M. Mesud, Beyrut, 2005.

_____, *Delailu'l-icâz fi'ilmî'l-meânî*, Talik: Reşid Rıza, Beyrut, 1994.

Abdülbâsıt Bedr, *Mukaddime li nazariyyeti'l-edebi'l-İslâmî*, Cidde, 1985.

el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*, Beyrut, 1351.

Afif Abdurrahman, *eş-Şi'ru ve Eyyâmu'l-Arab*, Beyrut, 1984.

Ahmed eş-Şayib, *Tarihu'n-nekâiz fi's-ş'ri'l-arabi*, 2.bs. , Kahire, 1954.

Ahmed Şevki, *eş-Şevkiyyât*, I-IV, Beyrut, 1988.

el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer, *Hızânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab* thk. Abdüsselâm Hârûn, Mektebetü'l-hancî, Kahire, 1997.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Edebü'l-müfred*, Kahire, trs.

_____, *Sahihu'l-Buhârî*, I-VIII, İstanbul, 1979.

el-Câhız, Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Kahire, 1985.

Ceviz, Nureddin, *Modern Libya Edebiyatı*, Ankara, 2005.

Cığam Leyla, "Risâu'l-mudun beyne sukûti'l-Endelüs ve Ahdâsi's-sülesâi'l-esved -Dirâse Cemâliyye-", *Mecelletu Külliyyeti'l-âdâb ve'l-ulûmi'l-insâniyye ve'l-ictimâiyye*, y.y. , 2009, S. 4.

Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-'arabiyye*, Beyrut, 1996, I, 98, 99; Yedi Askı (Çev. : Şerafettin Yaltkaya), İstanbul, 1985.

el-Cumahî, İbn Sellam, *Tabakâtü's-suarâ*, Beyrut, 1998.

_____, *Tabakâtü fuhuli's-suara*, I-II, Kahire, trs.

- Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, 2.bs. , İstanbul 2011.
- Ebû Hâtîm er-Râzî, *ez-Ziyet fi'l-Kelimât el-İslamiyye el-Arabiyye*, San'a, 2010.
- Furat, Ahmet Subhî, *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1996.
- Gürkan, Nejdî, *Mehmed Fevzi Efendi Fethu'l-Verde Şerhu'l-Bürde*, İstanbul, 2011.
- , “*Muhadram Şairlere Göre Hz. Muhammed*”, *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2003, C.6, S. 16, s. 5-23.
- el-Hakim en-Neysaburî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, Daru'l-marife, Beyrut, trs.
- Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî fi târihi'l-edebi'l-arabî(el-Edebu'l-kadim)*, Beyrut, 1986.
- Hassân b. Sâbit, *Divan*, Beyrut, 1992.
- el-Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Buğyetü'r-râid fi tahkiki mecmâ'z-zevâid ve menbai'l-fevâid*, thk. : A.Muhammed Derviş, Dârü'l-fikr, Beyrut, 1994.
- İbn 'Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'Ikdu'l-ferîd*, Kahire, 1956.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn, *es-Sâhibî fi fihhi'l-lugati'l-arabiyye*, Beyrut, 1993.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1993.
- İbn Hişam, Ebu Muhammed, *es-Sîre en-Nebeviyye*, I-IV, Kahire, 1987.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-VII Mücellid, Kahire, 1988.
- İbn Manzur, Cemaluddin, *Lisânu'l-'Arab*, Daru'l-mearif, I-VI, Mısır, trs.
- İbn Reşîk, Ebu Ali el-Hasen, *el-Umde*, thk. Muhammed Karkazan, Dımaşk, 1994.
- İlia el-Havi, *Şerhu Divan-ı Cerir*, 2.bs., y.y. , 1983/1995.
- el-İsfehânî, Ebu'l-Ferec, *el-Egânî*, I-XXVII, Dârü'l-fikr, Beyrut, 1995.
- el-İsfehânî, er-Rağîb, *Muhâdarâtü'l-üdebâ ve muhâverâtü's-şuarâ ve'l-buleğâ*, Beyrut, trs.
- Ka'b b. Zühayr, *Divan*, Takdim: Hana Nasr el-Hitti, Beyrut, 1994.
- Kemal Ceburi, *Şi'ru's-sırâ' beyne'l-İslâm ve husûmihi fi 'asri'n-nübüvve*, Daru'l-mena-hic, Ürdün, 1999.
- Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-şî'r*, Kahire, 1978.
- el-Kureşî, *Cemheretü eş'ari'l-'Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, I-II, Dımaşk, 1986.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'ân*, I-XX, Beyrut, trs.
- , *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'ân*, Mısır, 1952.
- Mahmud Hüseyin İbn Abdirabbih, *el-Harb fi şî'ri'l-Mütenebbî*, I, Cidde, 1979.
- el-Meydânî, Ahmed b. İbrahim, *Mecma'u'l-emsâl*, Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fadl, Ka-hire trs.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn, *Sahîhu Müslim bi şerhi'n-Nevevî*, Kahire, 1987.

- Nasr Hâmid Ebu Zeyd, “İslam’ın Klasik Çağında Bir Şiir Savunması”, Çev. : Numan Konaklı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 47, Aralık, 2014, s. 177-192.
- en-Nesâî, Ebû Abdîrrahman, *Sünen* (el-kütübi’s-sitte ve şuruhihâ, İstanbul 1992 içinde).
- Nuri Hammûdî el-Kaysî, *Dirasât fi’ş-şî’ri’l-câhilî*, nşr. : Câmîiatu Bağdat, trs.
- Râci el-Esmer, *Şerhu Divan-i el-Ahtal*, Beyrut, 1992.
- Salih Ebu Asba, *el-Hareketu’ş-şî’riyye fi Filistin el-Muhtelle*, Beyrut, 1979.
- Sami Mekki, *el-İslâm ve’ş-Şî’r*, Kuveyt, 1983.
- Sancak, Yusuf, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, Erzurum, 1999.
- Siracuddin Muhammed, *el-Hicâ fi’ş-şî’ri’l-‘Arabi*, Daru’r-ratibi’l-camiyye, y.y. , trs.
- Şevki Dayf, *el-‘Asru’l-islâmî*, Kahire, trs.
- _____, *eş-Şî’ru ve’l-gınâ fi’l-Medine ve Mekke*, 3. bs. Mısır trs.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen* (el-Kütübi’s-sitte ve şuruhihâ, İstanbul, 1992 içinde).
- ez-Zerkeşî, Bedruddin, *Hz. Âişe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler* (Haz.: Bünyamin Erul), Ankara, 2000.
- ez-Zevzenî, Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu’l-mu’allakâti’s-seb’i’t-tvâl* (Thk. Ömer Faruk), Beyrut, trs.
- <http://www.alqudslana.org/index.php?action=article&id=3791> (22.11.2017)
- <https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=710447>(22.11.2017);
- <https://ar.wikisource.org/wiki> (22.11.2017)

